

A VEGYES HÁZASSÁG ÉS ÚJRAHÁZASODÁS TISZAÚJLAKON A DUALIZMUS KORÁBAN*

ASZTALOS ANNAMÁRIA

A házasság az emberi élet egyik meghatározó mozzanata, melynek vizsgálata fontos részét képezi a helytörténeti kutatásoknak. Jelen munka keretében a vegyes házasság és az újraházasodás kérdéseit a dualizmuskori Tiszaújlak példáján kívánom bemutatni. A vizsgált helység jelenleg egy városi típusú település,¹ amely a Tisza folyó jobb partján fekszik Ukrajnában, Kárpátalján, a Nagyszőlősi járásban. A lakosság száma a 2001-es² népszámlálási adatok szerint 3422 fő, ebből 2772 ember vallotta magát magyarnak.³

A vegyes házasság

Vegyes házasságról akkor beszélhetünk, hogyha a házasodni készülő felek nemzetiségi, faji vagy vallási szempontból más közösségbe tartoznak.⁴ Azonban ebben a kutatásban csupán a vallásbeli vegyes házasságról lesz szó.

A vegyes házasság okai

A vegyes házasságnak több oka lehetett, melyből az egyik az egyház tekintélyének meggyengülése. A dualizmus időszakában a katolikus vallás szerepe fokozatosan kezdett visszaszorulni. Ennek egyik jele volt, hogy 1868-ban elfogadták *a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról* szóló LIII. törvénycikket, amit már az 1848. évi XX. tc. 2. paragrafusában már kimondtak: „*E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.*”⁵ Az 1868. évi törvénnyel

* A kutatás az Eötvös Loránd Tudományegyetem által meghirdetett Márton Áron Szakkollégiumi Program keretében valósult meg.

¹ Városi típusú az a település, melynek lakossága meghaladja a 2000 főt, ebből a lakosság kétharmada munkás, hivatalnok, illetve azok családtagjai.

² 2001 után nem volt népszámlálás.

³ Molnár – Molnár, 2005. 38–84.

⁴ D. Raffay, 1934. 3–4.

⁵ 1848. évi XX. törvénycikk a vallás dolgában. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84800020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27letotles> 2018. okt. 5.).

azonban ezt ismét megerősítették, így a katolikus vallás államjellege lényegében megszűnt.⁶

A katolikus egyház mellett azonban más egyházak tekintélye is csökkent. Nagy változásokat indított el, mikor sikerült elfogadni az 1894–1895-ös években az egyházpolitikai törvényeket, amellyel az állam a már több éve tartó egyházpolitikai vitákat kívánta megszüntetni. Ezek a kötelező polgári házasságkötésről (1894. évi XXXI. tc.), a gyermekek vallásáról (1894. évi XXXII. tc.), az állami anyakönyvezésről (1894. évi XXXIII. tc.), az izraelita vallásról (1895. évi XLII. tc.) és a vallás szabad gyakorlatáról (1895. évi XLIII. tc.) szóltak.⁷

Az állami anyakönyvezés bevezetésével kivették az egyház kezéből az anyakönyvezést, amit azzal indokoltak, hogy a születési, házassági és halálozási anyakönyvek vezetése állami feladat.⁸ A polgári házasságkötés bevezetésével pedig a házasságot elsősorban az állami törvények szabályozták.⁹ Ezek a törvények hozzájárultak az egyház presztízsének a visszaeséséhez, amit Császtvay Tünde így foglalt össze: *„Az egyházak tekintélye, presztízse, társadalmi, közéleti befolyása korszakunkban erősen megcsappant. Ez összefüggött a gyakorló vallásosság visszaszorulásával, a vallási közömbösség elterjedésével, különösen a középosztály és az értelmiség körében, amely miatt mind katolikus, mind protestáns részről sokat panaszkodtak.”*¹⁰

Annak érdekében, hogy kiderüljön az egyházak meggyengülésének milyen mértékű szerepe volt a vegyes házasságok kialakulásában, meg kellett vizsgálni, hogy milyen mértékű volt az áttérések száma, illetve a vegyes házasságok milyen számban kötöttek meg a településen. Tiszaújlakon az 1895–1918 közötti években kötött 288 házasságból 4 olyan esetet találtam, amikor a menyasszony, a vőlegény vagy a házasságot kötni kívánó mindkét fél elhagyta egyházát, és egy másik vallásfelekezethez költözött át. Igaz, hogy mindössze 4 áttérés volt, viszont a frigyesek csupán 67,5%-a volt egyvallású, így azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az egyházak szerepének a meggyengülése is szerepet játszott a vegyes házasságok kialakulásában.¹¹

A vegyes házasság megkötésének másik oka az érzelmi indíttatás lehetett. Nehéz megállapítani azt, hogy Tiszaújlakon az emberek többsége érzelmi alapon választott-e magának társat vagy sem. Az eddig átvizsgált forrásokban nem volt erre vonatkozó adat.

⁶ Katus, 2001. Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek (CD-ROM), OSZK - Arcanum Adatbázis (<http://mek.oszk.hu/01900/01905/html/index5.html> letöltés 2018. dec. 14.).

⁷ Herger, 2003. 27–35.

⁸ Herger, 2005. 19–94.

⁹ 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89400031.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1894> letöltés 2017. okt. 20.).

¹⁰ Katus, 2001. Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek (CD-ROM), OSZK - Arcanum Adatbázis.

¹¹ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban: KTÁL) KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügyirat.

Vajda Mária egyik munkájában leírja, hogy Balmazújvárosban a parasztságnál a szerelmi élet nem a házasságon belül zajlott le, hanem a frigy megkötése előtt és a házasságon kívül. Ennek oka, hogy a házasság nagyon szigorú intézménynek számított, ami olyan fegyelmezett életet követelt meg a felektől, amelyben már nem maradt hely a szerelemnek. Tanulmányában arra is kitér, hogy a föld-nélküliek, cselédek és napszámosok – ez utóbbi foglalkozásúak TiszAújlakon is jelentős számban éltek – viszont már szerelmi alapon kötöttek házasságot. „... sok a szerelmi házasság, mert sok a szegény, az egyházas zsellér, nincs se várható vagyon, se rang, se jó sorsot ígérő örökség, egyetlen kincsük a szerelem.”¹² Minden biztonnyal társadalmi rétegenként és személyenként eltért a házassággkötés indoka. Valószínű, hogy a szegényebb réteg inkább az érzelmi ragaszkodást, kötődést, a módosabbak pedig a vagyoni háttérrel figyelembe véve kötöttek házasságot.

A dualizmus korában a házasságba vitt hozomány nagyon fontos szerepet játszott a párválasztásban, ami szintén okot adott a vegyes házasság megkötésére. Molnár Mária szerint a vagyon a leendő házastárs kiválasztásában fontos alapul szolgált. „Akinek volt földje nem vett volna el zsellérlányt, mégha gyöngyvirág lett volna is, csak azt nézte, mi lesz a vagyona utána.”¹³ Azonban akadtak kivételek, voltak olyanok, akik nem hagyták, hogy szüleik beleszóljanak a leendő partner kiválasztásába, de ez nem maradt büntetlenül. Gomboson azokat a fiatalokat, akik a párválasztás kérdésében nem voltak hajlandóak engedelmeskedni a szüleiknek, kitagadták. „Hogy szegény legény gazdag lányt elvehetett-e, az csak a lányon mullott. Az apa ijenkő kitagadta... Idővel azonban a szülő megtért... megbocsájtott nekije.”¹⁴

A vagyoni kérdés megoszlásában fontos támpont lehet a foglalkozási megoszlás TiszAújlakon. A település lakossága 1880-ban 2588 fő volt. 1910-ben a községben élők száma jelentősen megnövekedett, mert a meglévő adatok szerint ekkor 3470 ember élt az adott helységben.¹⁵ A házasulandó férfiak körében a legjellemzőbb szakmák az alábbiak voltak: 334 férfiból¹⁶ 54-en napszámosok, 50-en cipészek vagy csizmadiák, 40-en pedig földművesek voltak. Az egyéb munkakörbe tartozik többek között a szabó, mészáros, asztalos, iparos, szakács, borbély, kéményseprő, kereskedő.¹⁷ A rendelkezésre álló adatok szerint 287 nő-

¹² Vajda, 1982. 56–69.

¹³ Molnár, 1965. 387–417.

¹⁴ Jung, 1978. 79.

¹⁵ Kepecs, 1996. 122.

¹⁶ Itt meg kell jegyezni, hogy a meghatározott 334 férfi számában nem csak a házasságot kötő személy tartozik, mert ebbe beleszámoltam a vőlegény és a menyasszony apját is, mivel a foglalkozás a szülőknél is fel volt tüntetve. Ezáltal jobban meg tudjuk vizsgálni a lakosság foglalkoztatottságának a számbeli megoszlását.

¹⁷ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügyirat.

ből¹⁸ 190-en háztartást vezettek, 33-an segítő családtagok,¹⁹ 14-en pedig varró-nők voltak. Az egyéb munkakörbe tartozik többek között a gyümölcsáros, házi cseléd, szakács, napszámos.²⁰ A házastársak foglalkozását viszont nem lehetett összehasonlítani, mert a 117 vegyes házasságból 33 esetben nem volt feltüntetve a menyasszony vagy a vőlegény, vagy egyikük foglalkozása sem. Ráadásul ebben a korszakban a nők szerepe a gazdasági tevékenységekben alacsony volt. A legtöbb nő ez időben nem dolgozott otthonán kívül, így sokan háztartásbeliként vannak feltüntetve.²¹

A vegyes házasságok számbeli megoszlása

A vegyes házások vallási megoszlásához előbb meg kell tekintenünk azt, hogy milyen volt a vallási felekezetek szerinti megoszlás Tiszaújlakon. Az 1. táblázatból látható, hogy a dualizmus idején a településen a legnagyobb számmal rendelkező vallási felekezetek az izraeliták, a római katolikusok, a reformátusok és a görögkatolikusok.

	1880	1900	1910
Izraelita	773	1055	1208
Római katolikus	738	771	817
Görögkatolikus	465	467	564
Református	594	703	866
Evangélikus	13	12	14
Görögkeleti	1	-	1
Egyéb	4	-	-
Összesen	2588	3008	3470

1. táblázat: A lakosság vallási megoszlása Tiszaújlakon (1880–1900–1910)

(Forrás: saját készítés. *Kepecs, 1996. 122. és Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1902. 330–331.*)

Ha megtekintjük az 1. táblázatot, és összehasonlítjuk az 1880. évi adatokat az 1910-es adatokkal, akkor láthatjuk, hogy az izraelita hitközösség száma 1910-re majdhogynem megduplázódott. A zsidó felekezet mellett gyarapodás figyelhe-

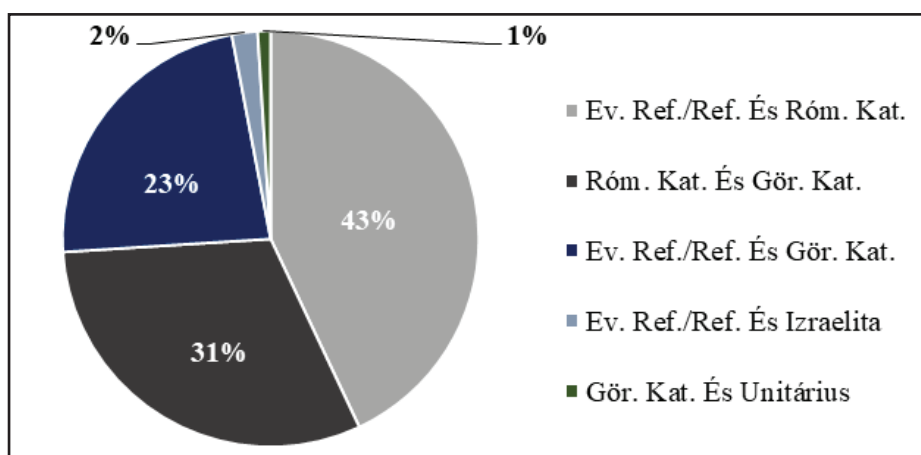
¹⁸ Itt megjegyezném, hogy csakúgy, mint a férfiak esetében, a meghatározott 287 nő számába nemcsak a házasságot kötő személy tartozik bele, hanem a vőlegény és a menyasszony anyja is, mert a szülőknél is fel volt tüntetve, hogy mivel foglalkoztak. Nem minden esetben volt feltüntetve az illető szakmája.

¹⁹ Segítő családtag alatt értjük azokat, akik a családi gazdaságon-üzemen belül hozzátartozójuknak személyesen és díjazás ellenében segítenek a munkában, ezt azonban nem munkaviszony keretében teszik.

²⁰ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügyirat.

²¹ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügyirat.

tő meg a református egyháznál is. A levéltári iratokban nincs arra forrás, hogy miért következett be ilyen nagymértékű növekedés. Ha azonban a változások egész országra kiterjedő tényezőit vesszük figyelembe, akkor feltételezhető, hogy az emelkedés elsősorban a nagyobb természetes szaporulatnak, illetve a ki- és bevándorlásnak tulajdonítható be.²² Azonban a házassági iratokból az derül ki, hogy a házasságkötés miatt is sokan elhagyták szülőföldjüket.²³

1. diagram: A vegyes házasságok vallási megoszlása Tiszaújlakon a dualizmus korában

(Forrás: saját készítés KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat)

Tiszaújlakon a dualizmus időszakában kötött frigyek 32,5%-a volt vegyes házasság. Az 1. diagramból látható, hogy a legtöbb vegyes házasság az evangélikus református / református és a római katolikusok, valamint a római katolikusok és görögkatolikusok között kötött. Ami igazán érdekes, az viszont az, hogy csak két izraelita vallású nő volt hajlandó vegyes házasságot kötni, tehát elmondható, hogy a zsidók főképp egymás között házasodtak. Nyilván az egyházi szabályaik nem engedélyezték a vegyes házasságot, és a hívek nagyon vallásos mivoltuk miatt be is tartották a közösség törvényeit.

A két izraelita vallású nő közül az egyik ráadásul vadházasságban élt egy református vallású férfival, akivel később házasságot kötött. Az előbb említett esetről a nő 27 éves, míg a férfi 44 éves volt, amikor a vadházasság²⁴ létrejött köztük, ami azért érdekes, mert érett személyek döntöttek úgy, hogy házasság

²² Katus, 2001. Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek (CD-ROM), OSZK - Arcanum Adatbázis

²³ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

²⁴ A korban használatos kifejezés a vadházasság, mely alatt azt az állapotot értjük, amikor egy férfi és egy nő tartós kapcsolatban él együtt házasságkötés nélkül.

nélkül fognak együtt élni tudván, hogy ezt a kor társadalma nem tartja elfogadhatónak. Ráadásul ennél a párnál 17 év volt a korkülönbség, holott az adatok alapján az 1895–1918 közötti időszakban a településen kötött házasságoknál a korkülönbség 1–8 év között mozgott.²⁵

A vegyes házások születési és lakhelye

A házassági anyakönyvekben, a legtöbb esetben fel van tüntetve a vőlegény és menyasszony születési helye és lakhelye,²⁶ csak ritkán találkozni olyan irattal, amelyből ez az adat hiányzik. A 117 vőlegényből 46-an születtek Tiszaújlakon és laktak ott a házasságukig, míg a 117 menyasszonyból 67 született és élt a frigy megkötéséig a településen.²⁷ Ez a jelenség volt fellelhető Féltorony községében is. Blair R. Holmes az előbb említett községben vizsgálta a házasságkötés és vándorlás arányát. Szerinte azért volt a férfiak aránya kevesebb – akik falubeli születésűek voltak, és nem költöztek el a házasság megkötéséig – a nőknél, mert a férfiaknál a munkavállalás miatt gyakoribb volt a szülőfalu elhagyása.²⁸

Más a számbeli megoszlás a házasságot kötő feleknél, ha azt vesszük figyelembe, hogy hányan éltek Tiszaújlakon a frigre lépés idején, de születtek másik településen. Eszerint: 117-ből 44 esetben fordult elő, hogy a vőlegény Tiszaújlakon élt, de más községben született. A 117 menyasszony közül pedig 36-an származtak egyéb helységekből, de laktak a tárgyalt településen. Az átköltözés a legtöbb esetben nyilván a jobb megélhetés végett történt, miután az emberek letelepedtek és berendezkedtek, házastársat is az adott településből kerestek maguknak.²⁹

Kevés olyan ember akadt, aki visszatért a szülőhelyére azon indok folytán, hogy hitvestársat onnan válasszon magának. 117 férfi közül csupán 1 olyan személyt találtam az iratokban, aki Tiszaújlakon született, de más településen lakott a házasságkötés idején. A menyasszonyok körében ilyen nem volt.³⁰

117 vőlegényből 20 személynek sem a szülőhelye, sem a lakóhelye nem Tiszaújlak volt.³¹ A menyasszonyok közül pedig 5 olyan nő volt, akik más helységben születtek és laktak.³² Ez azt jelenti, hogy ha az emberek nem találtak megfelelő férjet vagy feleséget maguknak saját településükön belül, akkor kény-

²⁵ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügyirat.

²⁶ Némely esetben a házassafelek szüleinél is megtalálható ez az adat.

²⁷ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügyirat.

²⁸ Holmes, 1978. 347–362.

²⁹ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügyirat.

³⁰ Uo.

³¹ Egy esetben a vőlegénynek nem volt feltüntetve a születési helye, a lakhelynek pedig Beregszász volt beírva.

³² Két olyan eset volt, amikor a menyasszonynak nem volt feltüntetve a születési helye, a lakhelye pedig nem Tiszaújlak volt.

telenek voltak a környező falvakból, vagy akár még messzebbről társat keresni.³³ Az adott községen belüli házastársak száma 87, tehát az emberek többsége igyekezett a településen belül házastársat keresni.³⁴

A születendő gyermekek vallásáról szóló megegyezés

A dualizmus korszakában nagy vitákat eredményeztek az elkeresztelések. Ugyanis a vegyes házasságot a katolikus egyház csak azzal a feltétellel engedélyezte, ha a házasulandó katolikus fél reverzálisban³⁵ kötelezte magát arra, hogy valamennyi születendő gyermekét katolikus hitben fogja nevelni. Ezáltal a gyermeket katolikusként anyakönyvezték.³⁶

A rekatolizáció kellékeként nevezhető meg a III. Károly által 1734-ben kiadott II. Carolina Resolutio, amely elrendelte, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek katolikus neveltetésben kell, hogy részesüljenek, valamint a Mária Terézia által kibocsátott 1749. január 17-i és az 1756. augusztus 30-i rendelete, amelyek pedig a protestáns felet reverzális írására kötelezte. Ebből sok probléma adódott, amelyek orvoslását kívánták szolgálni az 1868. évi LIII. tc., illetve az 1890-ben kiadott elkeresztelési rendelet. Az utóbbi hatására azonban a helyzet csak tovább romlott, amelyet csak úgy lehetett megszüntetni, ha az egyházügyet modernizálják.³⁷ Az 1894-ig elfogadott házassággal kapcsolatos törvények is elsősorban a vegyes házasságok szabályozásával és az ilyen frigyből született gyermekek vallásával foglalkozik. A probléma orvoslását kívánta szolgálni az 1894–1895 között elfogadott egyházpolitikai törvények. Ferenc József 1894. december 9-én szentesítette a házassági jogról, a gyermekek vallásáról, valamint az állami anyakönyvekről szóló törvénycikkeket.³⁸ Az izraelitákról szóló törvény-cikket 1895. október 16-án, a vallás szabad gyakorlásáról szóló utolsó egyházügyi törvényt pedig 1895. november 22-én szentesítette a király.³⁹

Az 1894. évi XXXII. tc. a gyermekek vallásáról szól. Azonban a törvényben látott remények nem úgy valósultak meg, ahogyan azt elképzelték. Lényege az volt, hogy a vegyes házasságból született gyermekek esetében a házasság előtt a felek kompromisszumra léptek egymással.⁴⁰ Azonban azt ne felejtjük el, hogy az egyházpolitikai törvények sorát képezte a vallás szabadságáról szóló törvény

³³ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

³⁴ Uo.

³⁵ A római katolikus egyházjogban a vegyes házasság esetében az a katolikus féltől követelt nyilatkozat, melyben arra kötelezi magát, hogy összes gyermekét a katolikus hitben fogja nevelni.

³⁶ Romsics, 2007. 718.

³⁷ Herger, 2005. 19-94.

³⁸ Pók, 1983.

³⁹ Herger, 2005. 19-94.

⁴⁰ Uo. 19-94.

is, amely lehetővé tette a vegyes vallású jegyespár számára, hogy felekezetüket elhagyva áttérjenek, és így mint azonos vallásúak, már nem volt szükség a megegyezés megkötésére.⁴¹

A levéltári kutatásokból kiderült, hogy Tiszaújlakon az 1895–1918 közötti időszakban a 117 vegyes házasságot kötni kívánó párból összesen 13-an kötöttek megegyezést a születendő gyermekek vallásáról.⁴² Tekintettel arra, hogy felekezeti összetétel alapján az adott időszakban Tiszaújlakon megkötött 288 házasság 67,5%-a volt egyvallású, ebből kifolyólag előfordultak olyan esetek, amelyeknél a házasodni kívánó felek megegyeztek egymással világra jövő gyerekeik vallásáról.⁴³ Azonban, abban az esetben, ha mégsem kötöttek megegyezést, akkor az 1894. évi törvény XXXII. tc. 2. paragrafusa szerint a gyerekek a szüleik vallását nemük szerint követik.⁴⁴ A törvény 1. paragrafusa kimondta: „*Bevett vagy törvényesen elismert különböző vallásfelekezethez tartozó házaspárok, házasságuk megkötése előtt egyszer s mindenkorra megegyezhetnek arra nézve: hogy gyermekeik valamennyien az atya vagy az anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek.*”⁴⁵ Tehát az 1.§ alapján kötött megegyezés elviekben nem megváltoztatható, kivéve abban az esetben, ha a nem azonos felekezethez tartozó házastársak egyike a másik házastárs vallására tért át.⁴⁶

A felek 13 esetben egyeztek meg születendő gyermekeik vallásáról. Mindössze 4 esetben egyeztek meg arról, hogy az anya, 9 esetben pedig arról, hogy a gyerekek az apa vallását fogják követni.⁴⁷ Azt, hogy ez éppen melyik felekezet részére valósult meg, az döntötte el, hogy a házastársak közül, melyik fél ragaszkodott jobban a vallásához, valamint, hogy melyik fél egyházjoga nevezte meg ezt kritériumként a házassági áldás megszerzésének szempontjából.⁴⁸

Az 1894. évi XXXII. törvénycikk 1. paragrafusa továbbá kimondta, hogy: „*A megegyezés csak akkor érvényes, ha kir. közjegyző, kir. járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt a megállapított alakszerűségek mellett jön létre.*”⁴⁹ Ezzel kapcsolatban példaként említhetjük a házasságot kötni kívánó Szabó Sándor és Bóra Bella Karolina között kötött megegyezést: „*Elöttem alant írott főszolgabíró előtt megjelent a magát református vallásúnak valló... Szabó*

⁴¹ Szilágyi, 1898. 800–808.

⁴² KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügírát.

⁴³ Uo.

⁴⁴ 1894. évi XXXII. törvénycikk a gyermekek vallásáról. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89400032.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1894%2BXXXII> letöltés 2018. márc. 12.).

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Sztehlo, 1930. 461–507.

⁴⁷ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügírát.

⁴⁸ Szilágyi, 1898. 800–808.

⁴⁹ 1894. évi XXXII. törvénycikk a gyermekek vallásáról. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89400032.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1894%2BXXXII> letöltés 2018. márc. 12.).

Sándor vőlegény, és Bóra Bella görögkatolikus hitvallású menyasszony... és kijelentették közös és egyetértő abbeli akarataikat, hogy célba vett házasságukból származandó összes gyermekek az anya vallását tehát a görögkatolikus vallást kövessék.⁵⁰ Érdekesség, hogy a fentebb említett menyasszony testvére, Bóra Jenő szintén vegyes házasságot kötött Roth Rózával, aki unitárius vallású volt. Mindkét házasságnál kötöttek megegyezést a születendő gyermekek vallásáról és mindkét megállapodás a Bóra testvérek görögkatolikus vallását részesítette előnyben.⁵¹

Újraházasodás

Újraházasodás alatt értjük azt, amikor egy ember korábbi házassága törvényes okból kifolyólag megszűnt, és az illető új frigyét köt. Ebben az időben egy második házasság megkötésére általában akkor került sor, ha az újraházasodni kívánó fél párja meghalt, de ez válás után is bekövetkezhetett kisebb számban.⁵² A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk 73. paragrafusában a következőket mondta ki: „A házasság megszűnik: a) az egyik házastárs halálával (74. §); b) bírói felbontással.”⁵³ A válások hatással voltak a házasságkötések számára, mert a frigy törvényes felbontása következtében a felek jogilag szabaddá váltak, ami esélyt teremtett az újraházasodásra.⁵⁴

Azonban Tiszaujlakon nem minden ember tartotta magát a törvényekhez. Az Ugocsa című hetilapban *Egy tiszaujlaki kalandor* címen jelent meg a következő cikk: „Katz István tiszaujlaki születésű izraelita mészáros Ungvárra került lakni, ott Kratz Sándor név alatt élt, 1882. évben a reform. [református] vallásra térvén át, megnősült. 1888-ban azonban a Weisz Zsófi cassiernő⁵⁵ keleti bájai lebilincselték, nejét elűzte magától s kedvesével nov. 27-én Tisza-Újlakon zsidó szertartás szerint házasságra lépett. Azonban mézes heteit megzavarta a kir. ügyészség, melynek rendelkezésére kettős házasság, hamis név használata, stb. miatt elfogott.”⁵⁶

Az újraházasodás okai

Az újraházasodásnál csakúgy, mint a vegyes házasságnál, a vagyon fontos szempont volt. Tárkány Szücs Ernő is megemlíti munkájában, hogy a parasztnál és

⁵⁰ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 12. ügyirat, folio 92.

⁵¹ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

⁵² Tárkány, 1981. 278-283.

⁵³ 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89400031>.TV letöltés 2017. okt. 20.).

⁵⁴ Ruzsicska, 2012. 167-178.

⁵⁵ Ifjú, szép, barna.

⁵⁶ Sz. n., 1889.

a kisiparosoknál előfordultak olyan esetek, mikor legény vett el feleségül egy özvegyasszonyt, az üzemetódlás vagy más vagyoni érdek miatt.⁵⁷ A házasságba vitt hozomány mellett a társadalmi kíméletlenség is az újránházasodás ösztönzője lehetett. Az ember nehezen tudja a háztartást, a gazdaságot egymaga vezetni. S abban az esetben, hogyha ezt egyedül nem tudta elvégezni, akkor elveszíthette a földjét, az adósságok miatt pedig a házát a rokonai elfoglalták. Ha nem volt, aki megvédje az özvegyet, akkor az e sorstól való megmenekülés végett az illető arra kényszerült, hogy ismét párt keressen magának.⁵⁸

Egy új házasság megkötésére akkor is sor kerülhetett, ha a háztartásban munkaerőhiány volt. Az első világháború nem kímélte a férfiakat, rengetegen haltak meg a fronton, az otthonmaradt özvegyasszonyok számára szükségserűvé vált egy újabb frigy megkötése. Hiszen a gazdaságban fontos volt a férfi munkaereje, amit nem lehetett sokáig nélkülözni, ezért a nőknek minél előbb új párt kellett találniuk. A hiányzó női munkaerőt is mihamarabb pótolni kellett.⁵⁹ Értelemszerűen nem csak a háború, hanem a természetes halál, vagy egy baleset is elragadhatja az embert az élők sorából. Az özvegyek pedig igyekeztek újra párt találni maguknak. Kováts Zoltán vizsgálataiból kiderül, hogy a XIX. században 100 házasságkötésből 39 esetben az egyik vagy akár mindkét fél családi állapotát tekintve özvegy volt.⁶⁰ Amennyiben ezeknek az embereknek gyermekeik is voltak, akkor szinte rákényszerültek az ismételt házasságkötésre, mivel árván maradt gyermekeik gondozását biztosítaniuk kellett.⁶¹ Az özvegyek többnyire özvegygel vagy egy elvált emberrel házasodtak össze, és természetesen az előző házasságból született utódok is bekerültek az új háztartásba. Éppen ezért előfordulhatott olyan eset is, hogy több rendbeli gyerek volt egy családban, azokat pedig a következőképpen tartották számon: „*Enyém ez, az a tied, amaz meg a mienk.*”⁶²

Az újránházasodások számbeli megoszlása

Tiszaújlakon a dualizmus korában körülbelül a házasságok megközelítőleg 25%-a volt újránházasodás, összesen 72, amelyből 18 esetben a frigy mindkét fél részéről újránházasodás volt.⁶³

⁵⁷ Tárkány, 1981. 278–283.

⁵⁸ Uo. 278–283.

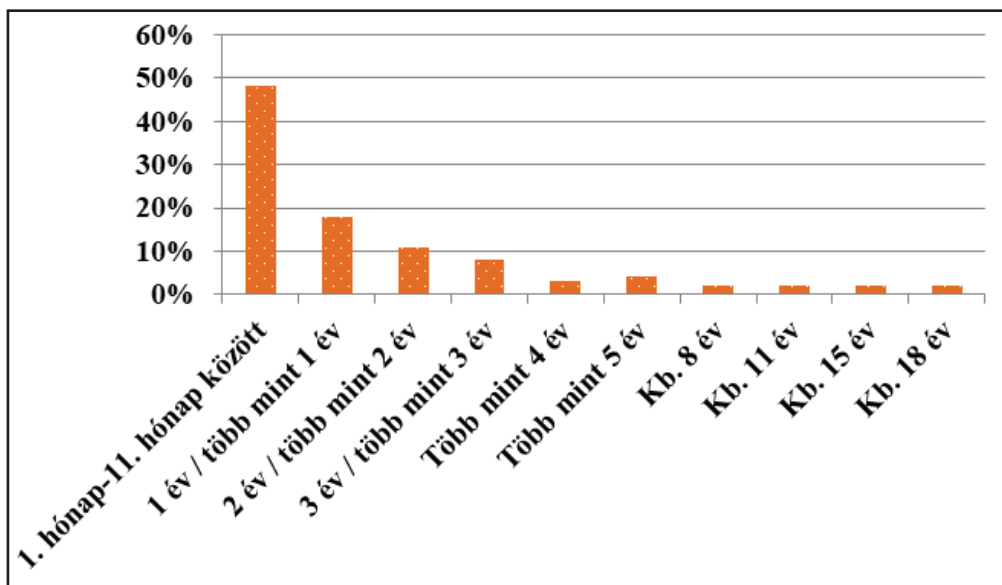
⁵⁹ Örsi, 2014. 109–132. (<http://www.demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/demografuskonyvtar/article/view/2625/2447> letöltés 2018. okt. 22.).

⁶⁰ Tárkány, 1981. 278–283.

⁶¹ Örsi, 2014. 109–132.

⁶² Tárkány, 1981. 278–283.

⁶³ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1–2., 2a., 3–4., 6–14., 15a., 16–17., 19., 21–24. ügyirat.

2. diagram: A várakozás időtartama az új házasság megkötése előtt Tiszaújlakon a dualizmus korában

(Forrás: saját készítés KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat)

Az új házasság megkötését a legtöbb esetben megelőzte a várakozási idő. A fő szempont az volt, hogy a házasság az egyik házastárs elhalálása vagy válás miatt ért-e véget. Az előbbi esetnél hosszabb, míg az utóbbinál rövidebb volt a várakozás ideje. Amennyiben haláleset vetett véget a házasságnak, akkor illet megvárni, míg a gyászév letelik. Válás estében viszont már a frigy felbontásának másnapján elkezdődhetett az új választottal való együttélés.⁶⁴

Tiszaújlak esetében is voltak olyan személyek, akik nem várták meg a gyászév leteltét. Ez is különböző okokra vezethető vissza, mert amennyiben fiatalokról kellett gondoskodni, akkor a közösség sem nézte rossz szemmel az újabb házasság mihamarabbi megkötését.⁶⁵ A 2. diagram azt mutatja, hogy az esetek többségében, az előző házasság végetérte után már az első pár hónap, illetve az első év leteltével megkötötték az új frigy. Érdekes viszont, hogy kiemelkedő volt azon személyek száma, akik csak pár hónapot vártak az új házasság megkötéséig. A nők és férfiak várakozási idejének külön-külön való számításánál különböző eredményeket kapunk. Összesen 32 nő kötött újra házasságot, ebből viszont 3 esetben nem volt feltüntetve az elválás ideje, így náluk nem lehetett megállapítani a várakozási idő hosszúságát. A 29 nőnek a 79,5%-a várta meg a gyászév leteltét.⁶⁶ A férfiak körében összesen 40-en kötöttek új házasságot, ebből

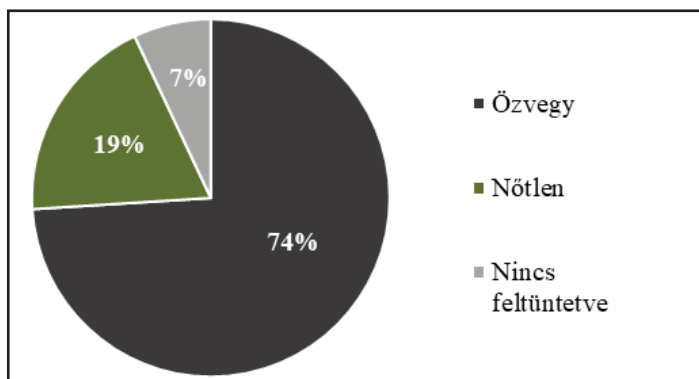
⁶⁴ Tárkány, 1981. 278-283.

⁶⁵ Uo. 278-283.

⁶⁶ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

5 eset volt, amelyből nem lehetett megállapítani a várakozási időt, mivel nem volt feltüntetve az előző feleség elhalálozásának ideje. A 35 férfinak a 71%-a kötött az előző házasság végetérte után pár hónappal új házasságot.⁶⁷ Nem a nőkre, hanem a férfiakra volt jellemző tehát a gyászév leteltének be nem tartása. Ennek a szakirodalom szerint az egyik okát az képezte, hogy az előző házasságból született gyermekekre nem volt, aki vigyázzon, míg az apa dolgozott, ezért a férfiaknak minél hamarabb pótolni kellett a hiányzó női munkaerőt a háznál.⁶⁸

A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. tc. 24. paragrafus kimondta: „*Tilos a nőnek új házasságot kötni házasságának megszűnésétől vagy érvénytelenné nyilvánításától számított tíz hónap eltelte előtt.*” Tiszaújlakon viszont voltak olyan nők, akik nem várták meg a 10 hónap leteltét, azonban a törvény azt is kimondta, hogy az igazságügy-miniszter adhat felmentést a törvény alól, valamint ez az akadály akkor is elhárult, ha a nő időközben szült. Ennek következtében már törvényesen lehetett megkötni a nőknek az új házasságot.⁶⁹ Májer Terézia férje, Huser Géza halála után, körülbelül 5 hónappal házasságra kívánt lépni, viszont ehhez előbb el kellett hárítania a fennálló akadályt. Ennek céljából felmentést igényelt a várakozási idő alól, amit meg is adtak neki, viszont a felmentésben leszögezték: *jelen felmentés azonban nem mentesíti nevezett házasulót a házasságkötés törvényszabta többi kellékének igazolása alól.*⁷⁰ Figyelembe véve a törvény 24. paragrafusának tartalmát, minden bizonnyal ez is közrejátszott abban, hogy a nők többsége miért várta meg a gyászév leteltét.

3. diagram: A vőlegény állapota az újránházasodás esetén Tiszaújlakon a dualizmus korában

(Forrás: saját készítés KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat)

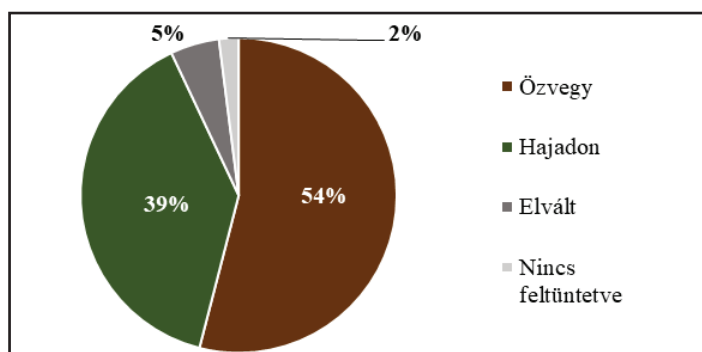
⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Tárkány, 1981. 278–283.

⁶⁹ 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?-docid=89400031.TV> letöltés 2017. okt. 20.).

⁷⁰ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

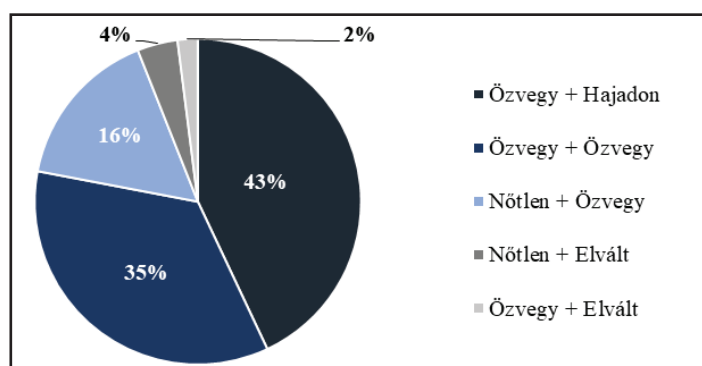
Amint az a 3. diagramból is látszik, a vőlegények többsége özvegy volt. Ami azonban igazán figyelemre méltó, hogy elvált férfiak nem is akadtak köztük. Az esetek 7%-ában pedig nem volt feltüntetve a vőlegény állapota.⁷¹

4. diagram: A menyasszony állapota az újrarázasodás esetén Tiszaujlakon a dualizmus korában

(Forrás: saját készítés KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat)

A 4. diagramból látni, hogy az újrarázasodásnál az özvegyek a nők esetében is többen voltak. Elváltak a férfiakkal ellentétben azonban akadtak. Összesen 3 elvált nő volt.⁷²

5. diagram: Az újrarázasodottak állapota Tiszaujlakon a dualizmus korában

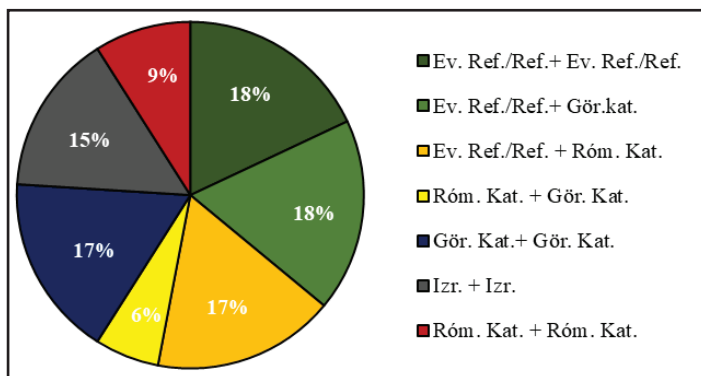
(Forrás: saját készítés KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat)

⁷¹ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

⁷² KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

Az 5. diagramot megfigyelve láthatjuk, hogy az özvegy férfiak előszeretettel házasodtak össze hajadonokkal, míg az özvegyasszonyok esetében a nőtlen férfiakkal való frigy sokkal alacsonyabb számban köttetett, még a dupláját sem érte el. Azonban az özvegyek is sok esetben választottak magukhoz hasonlóan özvegyet házas társul.⁷³

A dualizmus korában a házasságot hivatalosan két módon lehetett megszüntetni, az egyik lehetőség erre a válás volt, amelyhez nem volt szükség mindkét fél beleegyezésére, a másik pedig az özvegyülés.⁷⁴ Esetünkben leszögezhető, hogy Tiszaújlakon többségben voltak az özvegyemberek, mint az elváltak, ami azt jelenti, hogy az emberek a házasságban felmerülő problémákat nem a frigy felbontásával próbálták megoldani. A korszak embere tehát igyekezett olyan életmódot folytatni, amelynek következtében a társadalomba való beilleszkedés könnyebben végbemehetett.⁷⁵

6. diagram: Az újraházasodások vallási megoszlása Tiszaújlakon a dualizmus korában

(Forrás: saját készítés KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat)

A 6. diagramot megtekintve lehet látni, hogyan oszlott meg a vallás az új frigyek közt. Az újraházasodások 59%-a volt egy vallású, 41%-a pedig vegyes. Tehát az emberek még az új frigy megkötésénél is igyekeztek olyan társat választani, aki azonos vallási felekezethez tartozik.⁷⁶

⁷³ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

⁷⁴ Kollega, 1997. 182-186.

⁷⁵ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

⁷⁶ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

Az újrAházAsodottak születési és lakhelye

Az új frigy megkötésének egyik fontos kérdése az, hogy az érintett személyek mely településről választanak párt. A 72 vőlegényből 18 olyan személy volt, aki TiszAújlakon született és lakott a frigy megkötéséig, míg a 72 menyasszonyból 20-an születettek és éltek a házasságig a településen.⁷⁷ 72 vőlegényből 27 esetben fordult elő, hogy az illető TiszAújlakon élt, de más településen született. 72 menyasszonyból pedig 22-en származtak egyéb helységről, de laktak TiszAújlakon a házasság megkötéséig.

Más számadatokat kapunk, amennyiben azt vesszük figyelembe, hogy hány ember volt a házastársak között, akiknek sem a szülőhelye sem a lakóhelye nem volt TiszAújlak. A 72 vőlegényből 9 ilyen személy volt. A menyasszonyoknál pedig 12 olyan nő volt, akik nem a vizsgált településen születtek és laktak. Az új frigyot kötő emberek között is voltak tehát olyan személyek, akik, amennyiben nem találtak alkalmas párt TiszAújlakon, akkor más helységről kerestek maguknak társat.⁷⁸ A falubeli házastársak száma 34 fő volt. Érdekes módon volt egy olyan eset is, amelynél sem a vőlegény, sem a menyasszony nem született és nem is lakott TiszAújlakon. A levéltári forrásokból arra vonatkozóan nincs adat, hogy milyen okból került be a házasság a tiszAújlaki körjegyzőségi iratok közé.⁷⁹

Összegzés

Munkámban a vegyes házasságot és az újrAházAsodást kívántam bemutatni TiszAújlakon a dualizmus korában. A kutatás során igyekeztem a kérdésekről átfogó képet alkotni, megvizsgálva azokat a forrásokat, amelyek által rekonstruálni lehetett a helységről alkotott képet. A Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban végzett kutatásom az alább röviden vázolt eredményekhez vezetett.

A korszakban ugyan már megjelentek az erkölcsi lazulás csírái, azonban a keresztény egyházak által megkövetelt morális magatartási formák még éreztették hatásukat. Az emberek többsége próbálta az egyéni szabályait összehangolni az egyházi, társadalmi és a saját közösségében fennálló normarendszerrel. A korszak embere mégis igyekezett megragadni azokat a „kikapukat”, melyek biztosíthatták számára az egyéni érdek felszínre jutását. Példaként említhető az újrAházAsodott nők egy részének a törvény ellenére – de felmentés végett – a várakozási idő letelte előtt megkötött házassága, amelynek igénylésében minden bizonnyal a kényszerítő körülmények is közrejátszottak.

A dualizmus kori társadalom körében már kezdtek megmutatkozni a változás jelei, azok a jelek, melyek segítségével megpróbálták szakítani az írott és íratlan formában létező szabályokkal. Az, hogy a hagyományokkal való szakítás

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ KTÁL, 728. Fond, 2. opisz, 1-2., 2a., 3-4., 6-14., 15a., 16-17., 19., 21-24. ügyirat.

mennyire volt rossz vagy előnyös, mindenki maga dönti el. Azt viszont, hogy a hagyományoktól történő elszakadás, a társadalommal való szembefordulás milyen nehézséggel járt, csupán a kor embere tudná elmondani. Ennek a kérdésnek a megválaszolása azonban sok nehézségbe ütközött. Kutatásomnak a célja lényegében az volt, hogy a levéltári iratokban szereplő adatokból kinyerjek minden olyan információt, melyek segítenek megérteni az ebben az időszakban élő emberek szokásait, viselkedését és egyéni indíttatásait.

Felhasznált források és szakirodalom

- Blair R. Holmes: Házasságkötés és vándorlás Nyugat-Magyarországon: Felte-
rony, 1828–1895. *Demográfia*, 1978/21. 347–362.
- D. Raffay Sándor: A vegyesházasságról. Budapest, 1934.
- Herger Csabáné: A házasság védelmének eszközei az 1894. évi XXXI. tv.-ben.
Jogtörténeti szemle, 2003/5. 27–35.
- Herger Csabáné: Tradíció vagy modernizálás? Az 1894–95. évi egyházügyi törvé-
nyek, különös tekintettel a polgári házasságról szóló törvényre. *Jura*, 2005/11.
19–94.
- Jung Károly: Az emberélet fordulói. (Gombosi népszokások). Szabadka, 1978.
- Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL) vonatkozó fondjai
- Katus László: Vallások és egyházak a polgári Magyarországon. In: *Kettős kötő-
dés. (Az Osztrák–Magyar Monarchia (1867–1918))*. Budapest, 2001. Magyar
Nemzeti Bibliográfia. Könyvek (CD-ROM), OSZK - Arcanum Adatbázis. ([http://
mek.oszk.hu/01900/01905/html/index5.html](http://mek.oszk.hu/01900/01905/html/index5.html) letöltés 2018. dec. 14.)
- Kepecs József (szerk.): Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai
(1880–1941). Budapest, 1996.
- Kollega Tarsoly István (szerk.): Magyarország a XX. században II. (Természeti kör-
nyezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság). Szek-
szárd, 1997.
- Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (szerk. és kiad.): A Magyar Korona
országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása közsé-
genként. Budapest, 1902.
- Molnár József – Molnár D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a nép-
számlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Ungvár, 2005.
- Molnár Mária: A párválasztás és házasság néprajzi vizsgálatához. *Néprajzi Köz-
lemények*, 1965/10. 387–416.
- Örsi Julianna: Házassági stratégiák, írott és íratlan szabályok a párválasztásban.
In: Óri Péter (szerk.) *Szám- (és betű)vetés – Tanulmányok Faragó Tamás tisz-
teletére*. KSH Népegyetudományi Kutatóintézet. Budapest, 2014/3. 109–132.
([http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografuskonyv-
tar/article/view/2625/2447](http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografuskonyv-
tar/article/view/2625/2447) letöltés 2018. okt. 22.).

- Pók Attila: Egyházpolitikai törvények. História, 1983/5-6. (<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/83-056/ch11.html> letöltés 2016. máj. 04).
- Romsics Ignác (szerk.): Magyarország története. Budapest, 2007.
- Ruzsicska Yvette: Házasságok, válások, és az élettársi kapcsolatok viszonya a gyermekvállalással. Jogelméleti Szemle, 2012/2. 167–177.
- Sz. n.: Egy tiszaujlaki kalandor. Ugocsa, 1889.
- Szilágyi Sándor (szerk.): A magyar nemzet története. X. Budapest, 1898.
- Sztehlo Zoltán: A gyermekek vallására vonatkozó jogszabályok története Magyarországon. In: A Tiszai Ág. Hitv. Ev. Egyházkerület Miskolci Jogakadémiájának tanárai: Emlékkönyv az ágostai hitvallás négyszázados évfordulója ünnepeére. Miskolc, 1930. 461–507.
- Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások. Budapest, 1981.
- Vajda Mária: Szerelmi élet Balmazújvároson IV. Forrás, 1982/1. 58–67.
- Vajda Mária: Szerelmi élet Balmazújvároson IV. Forrás, 1982/2. 84–96.
- Vajda Mária: Szerelmi élet Balmazújvároson IV. Forrás, 1982/3. 66–74.
- Vajda Mária: Szerelmi élet Balmazújvároson IV. Forrás, 1982/4. 56–69.